

Archaizmy składniowe

Autor: Halina Karaś

Archaizmy składniowe – to dawne konstrukcje składniowe, sposoby łączenia wyrazów właściwe polszczyźnie w przeszłości. W składni wypowiedzi dialektalnej występuje szereg arch. wynikających z odmiennego rozwoju dialektów ludowych i języka ogólnopolskiego w okresie od XVI w. Przykładowo za takie archaizmy składniowe można uznać: 1) występowanie w składni zdania pojedynczego dawnych syntetycznych przypadkowych określeń dopełnień i okoliczników zamiast wyrażenia przyimkowych, np. doma = w domu (w języku ogólnym XIV-XVIII w.); 2) składnię typu: biernik + bezokolicznik (tzw. accusativus cum infinitivo), np. ja słyshałem go tak mówić, natrafiła na ten ogień się palić, zastępującą konstrukcje imiesłowowe (Pomorze, Wielkopolska, Śląsk, południowo-zachodnia Małopolska); 3) wyrażenia nieosobowe, np. najpierw boło połorano porównano = najpierw poorano i porównano, było hakowano (język ogólny XV-XVI w.); 4) odmienną realizację związków składniowych dotyczących rodzaju, np. mamy syny zamiast mamy synów, te silne chłopcy orali, związaną z bardzo słabym wyróżnieniem w wielu gwarach rodzaju męskoosobowego; 5) podwajanie przyimków, np. wyszedł z domu z mego; 6) wielofunkcyjność wskaźników zespolenia, np. jak = kiedy, jeżeli, gdzie, co = który, że, bo, zaledwie: jak kwoka dobrze siedzi, to się kurczynta wylyngnum; jak go potem wzieni ku wojsku, został dług; ło dukatach, co ji pod piersi wsuli; posłańcowi jek pedzioł, co jesce haw na tobie zajżrem; 7) niezróżnicowanie zakresów użycia przyimków, np. dla ‘z powodu, po’; bez ‘przez’;: mój wianyszku dla ciebie ginę; chodzę tam dla wody; śli bez las; ostał sie przez konia; 8) dawne formy spójników, np. jako, iże, ku: ja ty casy pamiętóm, jako śli Moskale; naraz ocucneli bez to, iże słysełi, jak chtoś idzie; posłał ku panowi fararowi; 9) prepozycyjny szyk przydawek dopełniaczowych, np. Sabałów Jaśka głos, Jaśków śwagra dom. Por. Składnia dialektalna, Składniowe konstrukcje z bezokolicznikiem, Spójniki, Kategoria męskoosobowości.